

Muza Germani-Ciomac, personalitate strălucită a pedagogiei și a artei pianistice românești

Motto: *“Nu există fericire mai mare pentru soarta unui om decât să-și descopere la mijlocul existenței sale, în anii creatori ai maturității, scopul propriei vieți.”* (Stefan Zweig)

Sentimentele de venerație și adâncă recunoștință pe care le nutrim față de profesorii noștri, care au fost adevărați părinți spirituali pentru mai multe generații, nu pot fi exprimate în cuvinte. Îi admirăm, le mulțumim atât cât ne permit împrejurările, niciodată suficient și mai ales, niciodată când trebuie. De aceea, un portret al unui maestru - pedagog cu har, mereu neobosit, care nu precupește nici timp, nici energie pentru pregătirea celor care vor urma -, este dificil de realizat.

De la adevăratul pedagog nu învățăm numai materia de specialitate pe care o predă cu devotament și înaltă probitate profesională; el constituie pentru noi de cele mai multe ori un exemplu de generozitate, de demnitate, de modestie și de caracter. Acestor oameni minunați, adevărați apostoli ai artei le datorăm toată admirația, recunoștința și respectul nostru, cei care am avut șansa de a-i întâlni.

În istoria fiecărui popor există epoci mai frământate sau mai liniștite, unele în care personalitățile abundă, altele mai sărace. În prima jumătate a secolului al XX-lea, în România au existat o seamă de muzicieni de valoare europeană, care au influențat pozitiv evoluția pedagogiei și a artei interpretative. În această pleiadă de pianiști și maeștri de prestigiu s-a situat la loc de cinste **Muza Germani-Ciomac**.

Muziciană distinsă, pianistă rafinată, cu o temeinică pregătire și un real talent pedagogic, doamna Ciomac s-a dăruit permanent, cu întreaga sa ființă, slujirii artei sunetelor, fie pe podiumul de concert, fie la clasă de pian de la Conservatorul bucureștean (și mai târziu în locuința domniei sale din Bulevardul Magheru nr. 24, et. 4), unde a îndrumat cu competență și pasiune multe generații de discipoli.

Povestea domniei sale începe la Brăila în anul 7/20 octombrie 1890; s-a născut într-o familie înstărită de aromâni, care avea în proprietate suprafețe întinse de pământ și mai multe mori. Tatăl, Constantin Germani a fost un director de bancă respectat în oraș, iar mama, Cleopatra s-a ocupat de creșterea și educarea celor 6 copii (3 fete și 3 băieți). Familia s-a preocupat să asigure copiilor studii teoretice și culturale corespunzătoare statutului intelectual și social de care se bucura în orașul dunărean. Dintre băieți s-au remarcat inginerul constructor Dionisie Ghermani (cel care a construit blocul de pe Bulevardul Magheru nr. 24 din București, unde a locuit familia Ciomac mai târziu) și Menelas Ghermani, care a fost funcționar superior la Banca Națională din capitală). Dintre fete, Ecaterina (cea care își va lua numele de Muza mai târziu), a dovedit de timpuriu că este înzestrată cu aptitudini muzicale de excepție. A studiat mai întâi la Conservatorul din București, sub îndrumarea profesoarei Ecaterina Ioaniu, după care, în anul 1904, a plecat la Leipzig, unde s-a înscris la examenul de admitere de la celebrul Conservator din oraș.

În acea epocă Leipzigul era considerat unul dintre cele mai importante centre muzicale europene, iar Conservatorul de acolo, o instituție cu tradiții bine statornicite, de mare prestigiu. Trecând cu brio examenul de admitere, Muza Germani a fost repartizată la clasa renumitului pedagog și pianist Robert Teichmüller. Maestrul o considera (și o recomanda) pe tânăra româncă drept cea mai talentată elevă a sa din acea perioadă. Printre colegii români de studii ai pianistei

se aflau Mihail Jora, Filip Lazăr și Silvia Apostolescu Căpățână – muzicieni deosebit de apreciați în prima jumătate a secolului al XX-lea.

Tânăra pianistă studiază în paralel teoria, contrapunctul și fuga cu profesorul Stefan Krehl, precum și muzica de cameră. Datorită rezultatelor excepționale și comportamentului său exemplar, Muza Germani devine bursiera Conservatorului din Leipzig, obținând pe parcurs și două premii importante: premiul Beethoven și premiul Helbing. În anul 1911, tânăra pianistă absolvă cu rezultate strălucite Conservatorul din Leipzig și rămâne încă o perioadă de timp în Germania pentru a continua seria concertelor și recitalurilor începute în epoca studiilor.

La Berlin, Dresda, Zwickau și din nou la Leipzig este primită cu admirație și entuziasm de publicul exigent, iar presa comentează elogios prezența artistică a pianistei românce. După recitalul din 10 februarie 1910, muzicologul Walter Niemann menționa: *“Bogat înzestrata Românie ne-a trimis în această elevă a profesorului Teichmüller o forță pianistică ce-i aduce acestuia o nouă cinstire”*. O altă revistă culturală consemna pe drept cuvânt: *“Numele Muzei Germani este încă necunoscut; acest nume va avea însă în curând un puternic răsunet, căci dintre toți pianiștii care au urcat în acest an pentru prima dată pe fierbintele podium de concert, această tânără româncă este, cu toată tinerețea ei, cea mai inteligentă și cea mai desăvârșită”*. Numele ei va figura mai târziu și în celebra carte a lui Walter Niemann, intitulată *“Meisters des klaviers”*.

Astfel, în ediția a XV-a apărută la Berlin în 1971 găsim aprecieri elogioase la adresa pianistei Muza Germani: *“Tehnica are claritate, strălucire, șlefuire, iar în forte, un avânt de oțel, dar niciodată aspru. Simțul formei este puternic; ceea ce ar putea caracteriza ca expresie personală a acestei strălucite pianiste românce este modul cum redă specificul sufletesc și sonor al fiecărui compozitor în parte ...”*

În anul 1914 pianista se căsătorește cu renumitul muzicolog Emanoil Ciomac, pe care îl cunoscuse în timpul studiilor de la Leipzig. Spațiul nu ne permite să menționăm multe detalii referitoare la prestigiosul muzicolog, așa ca ne limităm doar la câteva repere ale biografiei sale. Renumitul muzicolog, eseist și critic muzical Emanoil Ciomac, s-a născut la Botoșani, în 2 februarie 1890 într-o veche familie armenească, din care provin mai mulți reprezentanți de vază ai societății românești. Studiile preuniversitare le-a urmat între anii 1901-1906 la prestigiosul Colegiu Național A. T. Laurian din orașul natal. Dotat cu o inteligență vie și cu reale aptitudini pentru muzică (și artă în general), tânărul studiază mai întâi vioara la Conservatorul din Iași cu renumiți profesori; își continuă studiile la Conservatorul din Leipzig (Leipzigener Konservatorium für Musik), unde l-a avut profesor pe celebrul Arnold Schering.

Emanoil Ciomac a urmat și studiile Facultății de Drept de la Paris și a obținut un doctorat strălucit la Sorbona. Nu a profesat însă niciodată în cariera de jurist.

Reîntors în țară s-a dedicat cu pasiune promovării valorilor muzicale autentice; cu o impresionantă putere de muncă și pasiune, publică cronicile muzicale, eseuri și articole în presa vremii. susține conferințe și organizează alte evenimente culturale. Condeii săi inspirați contribuie semnificativ la ridicarea nivelului muzicologiei românești. În paralel cu activitatea publicistică, elaborează studii ample dedicate unor compozitori de anvergură universală precum: J. Bach, W. A. Mozart, L. V. Beethoven, R. Schumann, Fr. Liszt, Fr. Chopin, J. Brahms, R. Wagner, George Enescu. Așa cum se știe, de Enescu îl va lega o strânsă prietenie. Menționăm că Emanoil Ciomac este cel care a tradus libretul operei enesciene *Oedip*, traducere pe care autorul o considera ca fiind cea mai valoroasă.

În anul 1914 s-a căsătorit cu Muza Germani, distinsă pianistă și viitoare profesoară la Conservatorul bucureștean, cu care a avut doi copii: Ileana, care a studiat pianul și a devenit o

apreciată acompaniatoare la Opera Română și Bob, care a avut un destin tragic, pierzându-și viața în timpul cel de-al Doilea Război Mondial. Emanoil Ciomac a predat istoria muzicii la Conservatorul *Pro Arte* din București (1936-1939) și a ocupat funcția de Director al Filarmonicii *George Enescu* (1945-1947). A publicat numeroase articole - adevărate bijuterii de critică muzicală, remarcabile prin profesionalism și talent muzicologic -, în cele mai importante ziare și reviste ale timpului precum *Adevărul*, *Contemporanul*, *Convorbiri Literare*, *Muzica* etc. Cărțile sale *Viața lui George Enescu*, *Richard Wagner* și *Poezii armoniei* constituie contribuții inestimabile în cadrul tezaurului muzicologic românesc și universal, păstrându-și neștirbită actualitatea. A tradus câteva librete de operă precum *Faust*, *Cneazul Igor* și *Ariadna La Naxos*. Este autorul unor apreciate creații din domeniul literaturii, poeziei, teatrului: ca *Lumina din amurgul toamnei*, *Mistica roză*, *Prometeu* sau *Poeme către Brâncuși*. A menționat cu mândrie originile sale armenesti și a promovat constant activitatea culturală din cadrul comunității respective; în acest sens, a fost un susținător fervent al Corului *Komitas*, căruia i-a dedicat numeroase cronică elogioase în publicațiile vremii. În perioada comunismului a fost îndepărtat din viața culturală și a trăit retras în apartamentul din Bulevardul Magheru nr. 24, et. 4, înconjurat de familie, de puținii prieteni rămași, de cărți, de partituri și discuri. Faptul că i s-a interzis să publice articole și studii constituie o gravă eroare, care a lipsit literatura de specialitate de contribuții extrem de valoroase. În schimb, numeroși critici și muzicologi care au activat în "epoca de aur" au plagiat fără nici o restricție din studiile sale. Și-au însușit o parte din scrierile lui Emanoil Ciomac, gândind ca nu se va afla niciodată despre aceasta fraudă intelectuală. Din relatările nepoatei, profesoara de pian Isabela Bonciocat, rezulta că familia ar fi împrumutat (în perspectiva editării ulterioare) multe documente valoroase unui muzicolog, care a uitat să le returneze. Numele acestuia este Silviu Gavrilă.

Așa cum menționa Eduard Antonian în materialul postat pe internet, "Emanoil Ciomac, cel care a făcut din muzicologie o artă, s-a stins la București lăsând în urmă o bază de studiu, un bogat material care poate forma sau chiar iniția orice meloman". Adăugăm faptul ca studierea detaliată a contribuției sale muzicologice de excepțională valoare, ar trebui să stea la baza instruirii noilor generații de cercetători, de esești și cronicari muzicali.

După această paranteză, revenim la tematica dedicată vieții și activității prestigioase a pianistei Muza Germani-Ciomac. În anul 1920, cu ocazia împlinirii a 150 de ani de la nașterea lui Beethoven, este organizat *Concursul Internațional de Pian* de la Leipzig; având afinități speciale cu muzica *Titanului de la Bonn* și o bogată experiență solistică, Muza Ghermani-Ciomac decide să se prezinte la concurs. Talentul, conjugat cu arta sa pianistică desăvârșită contribuie la câștigarea premiului I, care îi conferă o poziție privilegiată în ierarhia pianistică a epocii și îi asigură noi perspective în lumea muzicală europeană.

Debutul bucureștean a avut loc la 30 decembrie 1921 sub bagheta dirijorului George Georgescu, ocazie în care pianista a fost solista *Concertului nr. 5 "Imperialul"* de Beethoven. Presa vremii a comentat elogios prestația artistică a pianistei, dar și colaborarea fructuoasă cu marele dirijor și cu orchestra bucureșteană. Urmează o perioadă de activitate pianistică bogată în țară, în care interpreta cântă sub bagheta maeștrilor George Georgescu, Alfred Alessandescu, Mihail Jora, Vincent D'Indy. Concertează alături de George Enescu în mai multe rânduri interpretând lucrările acestuia (*Sonatele pentru vioară și pian*) sau opusuri din repertoriul altor compozitori (*Concertul în Re major pentru pian, vioară și orchestră de cameră* de Ernest Chausson, *Sonate pentru pian și vioară* de Beethoven, etc). Concertele sale în compania Filarmonicii bucureștene sunt menționate în cartea doamnei Tutu George Georgescu intitulată *Dirijrul George Georgescu*, Editura Muzicală, București, 1987).

Ca solistă, abordează creații concertante din repertoriul clasic și romantic, dar și lucrări aparținând compozitorilor contemporani Mihail Andricu (*Poema pentru pian și orchestră*) și Vincent d'Indy, pe care le interpretează sub bagheta marelui dirijor George Georgescu la Filarmonica bucureșteană; la Radiodifuziune realizează împreună cu cvartetul Teodorescu, integrala lucrărilor camerale cu pian de Brahms. În acea perioadă la radio se cânta și înregistra în direct, fără a putea face retușuri. În timpul lecțiilor pe care am avut privilegiul să le primim de la Domnia sa, ne povestea adeseori despre cântatul la radio în direct, o obligație pe care a îndeplinit-o cu responsabilitate și profesionalism ori de câte ori a fost solicitată să o facă.

Despre interpretarea de excepție a *Sonatei Kreutzer* de Beethoven, împreună cu maestrul Enescu, renumitul compozitor Mihail Andricu scria: *“Prin colaborarea Doamnei Germani, cel de-al patrulea concert al lui Enescu a constituit o reușită eclatantă. Marele artist a găsit partenera demnă de a-l seconda în magnificul său travaliu.”* Considerând-o interpretă ideală pentru muzica de cameră, George Enescu a programat-o în mai multe recitaluri ale sale.

Așa cum se întâmplă în cazul artiștilor compleți, pianista a îmbinat armonios activitatea solistică cu cea pedagogică, realizând un pendant al reușitelor sale din domeniul muzical. Numele său figurează pe lista profesorilor Conservatorului încă din anul 1920, așa cum apare aceasta în volumul al doilea al amplei lucrări a muzicologului Octavian Lazăr Cosma, intitulată *„Universitatea Națională de Muzică din București”*, vol 2, (publicată la Editura UNMB în anul 2008).

La 1 octombrie 1921, Muza Germani-Ciomac este numită profesoară suplitoare la catedra de pian de la Conservatorul din București (pe postul vacant rămas prin demisia apreciatei profesoare și pianiste Nadia Chebap). În decembrie 1922, instituția a organizat un concurs pentru ocuparea postului de pian, pe care funcționase ca suplitoare Muza Germani-Ciomac. Din comisia de examen au făcut parte, așa cum rezultă din documentele din arhiva Conservatorului bucureștean: “Ion Nonna-Ottescu, Cella Delavrancea, din afara Conservatorului, Dimitrie Dimitriu și Alfred Allessandrescu, tot din afară”¹.

Dintre cele cinci candidate înscrise la concurs, trei erau personalități cunoscute în viața muzicală românească și europeană: Ana Voileanu (de la Conservatorul din Cluj), Constanța Erbiceanu și Muza Germani-Ciomac. Muzicologul Octavian Lazăr Cosma pune capăt unor speculații în legătură cu corectitudinea concursului (prezente în alte lucrări despre pedagogi și pianiști români, în care se sugera că rezultatul concursului a fost nedrept pentru Constanța Erbiceanu). Faptul că Muza Germani-Ciomac a câștigat concursul se datorează recunoașterii meritelor sale incontestabile în calitate de interpret și pedagog (și succeselor artistice la nivel european). Iată ce se menționa în procesul verbal al concursului:

*“O altă pianistă cu merite deosebite era Constanța Erbiceanu, cu o impresionantă carte de vizită: studii la Leipzig cu Max Reger, dar nu numai, la Paris, concerte susținute în prestigioase săli din Germania, cronici elogioase, dar mai puțină practică pedagogică, comparativ cu Muza Germani-Ciomac, preferata comisiei, care, de asemenea beneficiase de studii la Leipzig și în alte centre și concerta. În plus, ca profesoară suplitoare, în cei câțiva ani, dovedise talent educațional și o maturitate artistică ce a avantajat-o”*¹. Muza Germani-Ciomac va funcționa la Conservatorul bucureștean până la 1 septembrie 1949, când va fi pensionată (înlăturată pe nedrept pentru convingerile sale religioase, căci era catolică. După cum

¹ Cosma, Octavian, Lazăr – *Universitatea Națională de Muzică din București la 140 de ani*, Vol. 2, Editura UNMB, 2008, pag. 236, 237

¹ Cosma, O. L. – Op. cit. pag. 237

se poate observa, în funcție de țara unde au apărut mențiunile despre pianistă, numele acesteia este trecut în străinătate), Germani, iar în țară, uneori Ghermani.

În întreaga sa activitate pedagogică, Doamna Ciomac s-a distins printr-o înaltă competență, prin creativitate, pasiune și dăruire de sine. Domnia sa avea o concepție avansată (asemănătoare lui Constantin Noica) despre colaborarea dintre maestru și discipol, susținând că în viață nu există categorii rigide de profesori și elevi; ambele categorii învață în același timp, nu numai lucruri care corespund specialității respective, ci câștigă și experiență de viață. Avea un mod original de abordare a procesului interpretativ, nu dintr-o unică și absolută perspectivă, ci dintr-o multitudine de puncte de vedere, care să-i provoace pe discipoli la dialog.

Încerca să-i determine pe elevii săi să gândească critic, să dispună de argumente pro și contra în cadrul demersului pianistic. Doamna Ciomac s-a numărat printre pedagogii care confereau discipolilor *“dreptul la replică”*, ajutându-i să se manifeste activ, să poată combina fluxul de idei, dintr-o perspectivă proprie. Exemplificările sale de o înaltă ținută artistică, constituiau modele edificatoare pentru studenți, la fel de eficiente ca și explicațiile argumentate din punct de vedere stilistic și estetic.

Întreaga sa ființă iradia o lumină discretă, binefăcătoare, de bunătate, domnia sa dispunând de o cultură și o înțelepciune îndelung sedimentate. Lucra cu aceeași dragoste cu toți elevii, indiferent de gradul de dotare sau de nivelul lor pianistic și își adapta metodele de predare în funcție de particularitățile psihofizice ale fiecăruia. Lecția era vie, variată, interesantă, atractivă, condusă cu inteligență și pasiune.

Stimula permanent personalitatea elevilor, determinându-i să participe cu toată ființa lor la actul interpretativ. Dorea ca aceștia să stăpânească bine tehnica instrumentului, să fie preocupați de precizia ritmică și de echilibrul tempo-ului, de realizarea unei palete coloristice variate. Îi ajuta să-și formeze un tușeu de mare finețe și o frazare expresivă, în concordanță cu stilul lucrărilor studiate. Exemplificările sale de mare valoare artistică constituiau modele convingătoare, mai eficiente decât toate indicațiile teoretice posibile. Maestra era preocupată de a aborda cu fiecare student un repertoriu complex și atotcuprinzător, urmărind cunoașterea aprofundată a diferitelor stiluri. Pentru a realiza diferențieri subtile de sonoritate, profesoara făcea analogii cu timbrele instrumentelor din orchestră, dădea soluții interesante de pedalizare și de digitație, de tușeu, adaptându-le permanent la particularitățile fiecărui student. Susținea proeminența expresiei asupra efectului sonor. Claritatea concepției arhitecturale și imaginația pianistei se manifestau plenar în reliefarea cu măiestrie a motivelor muzicale, a frazelor și perioadelor, în rafinamentul elaborării temelor, ca și în jocul fascinant al timbrelor. În realizarea lucrărilor urmărea frazarea pe porțiuni mai ample, ordonând detaliile în vederea construirii așa-numitei *“linii mari”*.

În actul interpretativ, maestra pornea de la intenție la gest, pe care-l subordona complet gândirii, fiind foarte exigentă în privința respectării suverane a textului muzical. Considera că lecția de pian trebuie să se desfășoare într-o atmosferă de concentrare, de încredere și echilibru, de colaborare permanentă cu elevul. Îmbina cu măiestrie procedeele care acționau asupra intuiției cu cele care se adresau conștientului, conferind lecțiilor un caracter viu, dinamic și original. Între pedagog și elev avea loc un fascinant dialog pe mai multe planuri: intelectual, afectiv, moral.

Inteligența și măiestria pedagogică a Doamnei Ciomac erau de excepție. Dar mai presus de orice era un om cu o căldură sufletească inimaginabilă, de o generozitate rară, care rispea lumină în jur. Domnia sa își învăța discipolii să fie modești și toleranți. În ultimii ani în care a funcționat la Conservator, a dat dovadă de o modestie exagerată prin faptul că îi direcționa pe

elevii cei mai buni spre clasa domnișoarei Florica Musicescu, apreciat pedagog, care avea însă relațiile și mijloacele necesare prin care le facilita pătrunderea rapidă în viața artistică ori în instituții de învățământ muzical. Această modestie exagerată a făcut ca mai târziu, anumiți elevi formați la clasa doamnei Ciomac să fie considerați exclusiv discipoli ai altor profesori.

Într-un articol publicat în anul 1970, la puțin timp după moartea maestrei, Gina Solomon, discipolă a acesteia, sintetiza calitățile deosebite ale celei plecate: ... „*O cunoaștere aprofundată a stilului fiecărei epoci și a stilului propriu fiecărui compozitor pe care știa să-l redea cu toată fidelitatea (...), o deplină cunoaștere a formelor muzicale și un adânc simț al frazei. La o precizie ritmică rară, Muza Ghermani-Ciomac avea darul ca printr-o fină și inteligentă agogică să delimiteze idei și sentimente, reînviind apoi mișcarea; o paletă coloristică bogată, o căldură a tonului și o mare diversitate a tușei; în piesele polifonice, aflate într-o perfectă fuziune, vocile erau distinct diferențiate*”. În același articol este menționat și faptul ca Doamna Ciomac nu și-a ales elevii după nivelul și performanțele lor și a lucrat cu aceeași pasiune cu toți. Gina Solomon menționează această trăsătură de caracter ca fiind ”negativă”, dar noi, privind în urmă o considerăm pozitivă, demnă de toată lauda.

Era preocupată permanent de progresele din domeniul pedagogiei moderne. Avea o viziune proprie despre viitorul interpret sau profesor de pian, înzestrat cu o inteligență creatoare, cu o bogată cultură muzicală și generală, implicat într-un proces de intensă elaborare artistică, în care se contopesc în mod fericit sensibilitatea, imaginația și profunzimea gândirii. A caracterizat-o mereu o sete a căutării de noi modalități de exprimare a mesajului muzical al repertoriului abordat. Nu a luat nimic gândit numai de alții. S-a informat, eventual s-a inspirat, dar a mers mai departe, a împins cu propriile sale forțe arta pianistică și pedagogică spre noi culmi, spre noi orizonturi.

Dăruind cu generozitate cunoștințele și experiența sa, Doamna Ciomac trăia satisfacția formării unei concepții proprii, originale la elevii săi. Colaborarea muzicală a dat roade, căci s-a creat o legătură afectivă, de caldă omenie și stimă, de încredere reciprocă, o unitate dinamică bazată pe devotamentul maestrei față de discipolii săi și pe dorința de a progresa a acestora.

Printre foștii elevi ai Doamnei Ciomac amintim pe: Miron Constantinescu, Gina Solomon, Mira Ghișoiu, Ludmila Popișteanu, Ștefan Niculescu, Viorica Dimitriu, Nicolae Brânduș, Mariella Rădulescu, Nicolae Licareț, Corneliu Rădulescu, Margareta Codrin, Florino Delatolla, Carmen Manea și mulți alții care activează în străinătate. Miron Constantinescu, Viorica Dimitriu, Mira Ghișoiu, Nicolae Brânduș, Cornelui Rădulescu și Carmen Manea au fost profesori apreciați la conservatorul bucureșten; Ludmila Popișteanu, Gina Solomon, Florino Delatolla și mulți alții au funcționat la Liceele de muzică din capitală, cu rezultate excelente. Menționăm că Nicolae Brânduș a avut o carieră solistică prestigioasă, la fel cu aceea de compozitor. Nicolae Licareț a fost solist și director artistic al Filarmonicii bucureștene, unde a activat în calitate de pianist, clavecinist și organist. Nu în ultimul rând trebuie menționat numele distinsei pianiste și profesoare Victoria Ștefănescu, personalitate distinsă la conservatorul bucureștean. Printre cei plecați din țară s-a remarcat pe plan internațional Julien Musafia, fost student merituos al maestrei, care a câștigat premiul *Paul Ciuntu* în timpul studiilor la Conservatorul bucureștean. Se întâmpla în anul universitar 1944/1945, așa cum se menționează și în cartea muzicologului Octavian Lazăr Cosma, ***Universitatea Națională de Muzică de ani din București La 140*** (vol II, op. cit. pag. 551). Din relatările nepoatei doamnei Ciomac, profesoara Izabela Bonciocat, rezultă că și pianistul Dan Grigore a lucrat un an sub îndrumarea Muzei Ciomac. Acest lucru este confirmat în interviurile maestrului și într-un articol *Appassionata cu doamna Ciomac*, publicat de pianist după plecarea la cele veșnice a regretatei muziciene. De

fapt, între marile profesoare-pianiste exista o stima reciprocă și o colaborare materializată prin schimbul de experiență și de studenți. Familia spune că și Dinu Lipatti s-a numărat printre tinerii pianiști care au fost îndrumați o perioadă de doamna Ciomac. Acest lucru este probat și de o fotografie din epoca respectivă.

În calitate de foști elevi ai doamnei Ciomac, amintim și noi câteva din principiile sale pianistice:

- Preocuparea pentru calitatea sonoră, obținută printr-un tușeu adecvat, atent diferențiat, prin relaxarea brațului și prin antrenarea auzului interior.
- Realizarea contrastului clar între nuanțe; ne spunea că pianistul trebuie să-și imagineze un *forte* mai puternic și un *piano* mai delicat, pentru a realiza convingător diferența dinamică cerută de partitură.
- Chiar și în momentele de culminație, spunea că sonoritatea nu trebuie să devină aspră și brutală, ci să-și păstreze căldura și vibrația. Amintea că pianul este instrument de coarde și de percuție (nu doar de percuție cum îl abordează unii pianiști).
- Amintea exemplul marilor dirijori care în punctele culminante nu accelerau discursul muzical, ci dimpotriva, operau o ușoară încetinire a tempo-ului, ca să pună în valoare importanța acestor momente. Indica pianistilor să facă același lucru, pentru a sublinia expresiv punctele culminante.
- Considera că atenție deosebită trebuie acordată respirațiilor dintre fraze, pauzelor dintre secțiuni și, evident, pauzelor dintre părțile unei lucrări de ample dimensiuni. Făcea comparația cu marii dirijori care realizează aceste respirații/pauze tocmai pentru a reliefa arhitectura lucrărilor, contrastele dintre imaginile muzicale, punctele culminante, diferențele dinamice, agogice și, nu în ultimul rând pentru a dezvălui mesajul lucrărilor respective.
- Pianistul trebuie să fie atent la formulele ritmice, care trebuie să-și păstreze pregnanța, dar și flexibilitatea ori eleganța în procesul interpretativ. Sugera în cazul notelor lungi, prevăzute cu punct și urmate de o notă scurtă, ca tânărul pianist să gândească valoarea lungă ca fiind mai lungă ca în realitate. Astfel va evita anumită grabă, agitație și neliniște în cântat și va ține valoarea respectivă cât trebuie.
- În legătură cu interpretarea pieselor polifonice, pune mare accent pe sublinierea expresivă a profilului fiecărei voci în parte. Amintea cuvintele lui Bach referitoare la polifonie, pe care le cităm din memorie: "Să ne imaginăm mai multe persoane care se află într-o cameră și vorbesc concomitent. O fac în așa fel încât să fie înțelese și să nu-i perturbe pe ceilalți". Era vorba, evident despre diferențierea dintre vocile principale și vocile subordonate într-un anumit moment al desfășurării discursului muzical.
- Acorda o atenție sporită realizării expresive a tuturor parametrilor limbajului muzical. Indica mișcări de gimnastică necesare relaxării brațelor și corpului tânărului pianist. În primele lecții, făcea împreună cu elevul respectiv aceste mișcări de relaxare. Acestea erau urmate de intrări în pian pe un sunet, pe intervale și acorduri, care facilitau obținerea unei sonorități frumoase, vibrante, calde. Se declara împotriva oricărei arprimi ori brutalități în cântat.
- Referitor la tempo-ul ales, chiar dacă era vorba de o lucrare rapidă, spunea ca tempo-ul final va fi cel în care vor putea fi percepute firesc elementele limbajului muzical, departe de agitație, de spectacol ori de tendința de a demonstra virtuozația în sine.

Am reținut concepția sa despre finalitatea colaborării dintre pianistul-pedagog și discipolii săi, pe care neîntrecuta maestră ni le-a dezvăluit în cadrul unei lecții. *“La capătul drumului străbătut alături de discipol, profesorul va ajunge să admire un tablou nou, de o infinită bogăție, care reflectă o imagine artistică interioară, recreată de cel din urmă și al cărui secret se află în originalitatea tânărului interpret, căruia i se deschid larg porțile măiestriei”*. Era convinsă că pasiunea, modestia și dăruirea constituie virtuțile fiecărui succes.

Personalitate artistică multilaterală, Muza Germani-Ciomac a elaborat, a îmbrățișat și dezvoltat o viziune umanistă proprie asupra pedagogiei muzicale și a artei pianistice, bazată pe conceptele de armonie, ordine, frumos. Și-a iubit profesia căreia i s-a dedicat în totalitate. A înțeles-o ca pe o carte sfântă ale cărei coperti rețineau ca linii de forță pianistica și pedagogia pianului. S-a stins din viață la 80 de ani, în 22 ianuarie 1970.

În cei mai bine de zece ani în care i-am fost elevi particulari, alături de numeroasele indicații valoroase pe care ni le-a dat cu profesionalism, cu infinită afecțiune și devotament, am aflat că aspirația către perfecțiune s-a îngemănat cu o înaltă conștiință artistică și exigență la Doamna Ciomac. Încurajându-și permanent discipolii, profesoara îl cita adeseori pe Nicolae Iorga, subliniind necesitatea efortului susținut în demersul pianistic: *“... drumul lung începe de unde ai obosit ... ”*

Muza Germani-Ciomac s-a situat printre cei mai importanți maeștri români ai claviaturii din secolul al XX-lea, alături de Emilia Saegiu, Constanța Erbiceanu, Florica Musicescu și Aurelia Cionca, a căror contribuție inestimabilă în cadrul pedagogiei și artei pianistice românești ar fi o eroare să o ierarhizăm. Prin prodigioasa și îndelungata lor activitate pedagogică, făcută cu talent și generozitate, prin discipolii valoroși, care le-au transmis experiența și le-au continuat cu succes nobila misiune, profesoarele amintite au contribuit în mod hotărâtor la progresul școlii pianistice românești.

La dispariția unor mentori spirituali nu se plânge. Ar fi o impietate. Oamenii mari se retrag discret. S-a întâmplat așa și cu Doamna Ciomac. Urmașii au surprins, au înțeles și au acceptat discreția cu care s-a supus implacabilului moment al vieții, urmând îndeaproape principiul lui Hegel, după care *“omul nu este altceva decât șirul faptelor sale”*.

Rememorarea personalității Doamnei Ciomac constituie pentru noi o rază de soare pe care suntem chemați să o păstrăm cât mai luminoasă și s-o purificăm prin nepoluarea noastră morală și spirituală.

Sunt oameni care influențează și reorientează conștiințe. Există orientări și conștiințe care marchează hotărâtor epoca în care au trăit. Sunt oameni care, credem noi că nu pot muri, sau care trecând în eternitate, ne lasă un tezaur sufletesc și o experiență profesională de excepție. Un astfel de Om a fost pianista și profesoara Muza Germani-Ciomac.

Omagiu Doamnei Ciomac

Motto: *“Omul nu este altceva decât șirul faptelor sale”*. (Hegel)

Cum amintirile noastre nu se limitează doar la cele menționate în materialul anterior, credem că este potrivit să adăugăm și alte câteva paragrafe menite să întregescă portretul distinsei pianiste și profesoare.

Istoria omenirii a înglobat adesea pe toți oamenii de cultură dintr-o anumită epocă de-a valma, sub o singură etichetă. Un fel de fișă comună, foarte expeditivă, de tranzit în grup către posteritate. Timpul, marele înțelept și neîndurătorul arbitru, a pus ordine în toate, verificând afirmațiile și rectificând generalizările. Multe personalități rămân în istoria artei și științei prin ceea ce reușesc să creeze într-un domeniu sau altul (sau în mai multe), printr-un orizont de cunoaștere și creativitate ieșit din comun. De cele mai multe ori, pe lângă aceste calități, ele au și alte haruri, de pildă modestia, originalitatea și generozitatea sufletească. Rari sunt în istoria culturii și a muzicii românești aceia care, după o activitate rodnică și îndelungată, să fie atât de puțin cunoscuți ca Doamna Muza Germani-Ciomac. O personalitate polivalentă și originală ca a domniei sale, se sustrage oricăror clasificări și etichetări cunoscute.

”Eu am văzut idei”, celebra replica din piesa *Jocul ielelor* de Camil Petrescu, ar putea completa motto-ul pe care l-am ales pentru schițarea unui portret al ilustrei pianiste și profesoare pe care o omagiem. Domnia sa nu doar a avut idei excepționale legate de pedagogia, pianistica și arta muzicală românească (în general), dar a găsit și modalitățile de a le pune în practică cu rezultate impresionante, chiar dacă a trebuit să depășească adeseori bariere și dificultăți ce păreau a fi insurmontabile. De fapt, nu știm ce e mai dificil în cazul său: descoperirea omului prin activitatea muzicală neobosită, sau, dimpotrivă, explicarea valorii sale profesionale prin calitățile umane de excepție. Suntem conștienți că nu poate fi menționată decât parțial imensa activitate a domniei sale, entuziasmul și puterea de muncă fără egal, devotamentul față de nobila misiune asumată în postură de artist interpret și slujitor neobosit al învățământului muzical românesc. Recunoștința noastră, a celorlalți discipoli și a altor persoane care au avut privilegiul să o cunoască, sau să colaboreze cu profesoara Muza Germani-Ciomac, nu poate fi exprimată decât parțial prin cuvinte.

În activitatea bogată, pedagogul și artistul generos s-a întâlnit și a colaborat cu specialistul riguros și entuziast, cu criticul muzical, cu slujitorul neobosit al culturii. În întreaga sa existență, arta pianistică s-a împletit armonios cu arta predării, dar și cu cele mai nobile aspirații umane.

Omul. În cazul Doamnei Ciomac, totul era bunătate, modestie, energie, viață, mișcare, flacăra, tumult. Mereu zâmbitoare, entuziastă, competentă, însuflețită de iubire și încredere în semeni, aceasta a avut întotdeauna o atitudine pozitivă, armonioasă și prietenoasă. Generozitatea sa proverbială a fost demonstrată de-a lungul timpului față de prieteni, de discipoli, față de oameni de rând, dar și față de neprieteni. Privirea sa senină și luminoasă era oglinda sufletului deschis și generos. Portretul pe care i l-ar realiza un pictor cu har, ar evidenția nu doar armonia chipului, ci și bunătatea nemărginită și lumina pe care le transmitea întreaga sa ființă. Ultimele cuvinte ale lui Goethe “lumină, lumină, lumină”, i se potriveau cu adevărat inegalabilei personalități.

O caracteriza sensibilitatea unită cu inteligența vie, ascuțită, sclipitoare, capabilă să descopere specificul și relațiile ideilor, dar și viziunea originală și intuirea adevăratelor valori. Personalitatea sa, mereu gata să stimuleze, să solicite, să pună în mișcare judecăți și sentimente de privilegiu ale psihologiei umane, știa să încurajeze, să insuflă viață, adevăr și căldură. Cuvintele lui Iorga “Vorba bună și zâmbetul și fapta binefăcătoare sunt raze ale soarelui răsfrânte în sufletul omului”, caracterizau personalitatea minunatei doamne. În tot ce a întreprins, a pus gând și suflet, modestie și generozitate, pasiune, talent și dăruire. Dacă filozoful Protagoras considera ca *omul este măsura tuturor lucrurilor*, noi putem afirma, fără a exagera, că prin întreaga sa activitate, doamna Ciomac a fost o măsură a măsurii. Vasta cultură și talentul incontestabil i-au asigurat aprecierile discipolilor și au deschis căile unor noi și interesante

interpretări, la care cercetările ulterioare din domeniul pedagogiei pianistice ar trebui să se raporteze. A citi în cartea vieții Doamnei Ciomac este tot atât de important ca a cunoaște în detaliu activitatea sa artistică și pedagogică. După modelul său excepțional, discipolii au învățat că personalitatea nu se capătă, ci se cucerește.

Pedagogul. Cea care, începând cu perioada maturității și-a dedicat plener puterea creatoare activității pedagogice, poate fi considerată un adevărat exemplu în domeniu. Domnia sa aborda pedagogia nu doar ca mijloc de formare a tinerilor muzicieni ori scop îndreptat spre realizarea unor proiecte importante, dar și ca pasiune și dăruire în slujba unor idealuri nobile. Prin activitatea sa pasionată a contribuit efectiv la ridicarea nivelului instrumental și cultural al elevilor săi, făcând din cunoștințele sale o forță vie, menită să deschidă orizonturi noi tinerilor cărora le-a indicat mereu ținte mai înalte, mai luminoase, mai nobile. Eminent spirit angajat și respectat în viața muzicală românească, doamna Ciomac a fost în același timp un mentor spiritual și un desăvârșit coordonator al multor generații cu care a colaborat și care au beneficiat de experiența sa. Exemplul său îi îndemna pe toți să fie generoși, toleranți, binevoitori, plini de politețe, largi în idei și dechiși la nou. Doamna Ciomac reprezintă pentru învățământul pianistic românesc un reper, un model de pedagog cu har, care și-a dedicat viața formării și educării tinerilor pianiști. Lecțiile sale se distingeau prin măiestrie pedagogică, prin expunere clară și sistematică, prin valorificarea unui vast material informativ, prin creativitate, originalitate și autoritate profesională. Așa cum se știe, mulți dintre discipolii săi sunt astăzi pianiști de nivel mondial, dar și apreciați profesori la liceele de muzică și conservatoarele românești și la conservatoare din străinătate. Activitatea domniei sale nu s-a restrâns la lecțiile de pian făcute în mod exemplar cu studenții, ci a vizat cercetarea exhaustivă a pedagogiei și artei pianistice românești, precum și a importantelor tendințe și curente europene. Domnia sa s-a simțit obligată să dirijeze conștiințe, să animeze convingeri, să orienteze generații de slujitori ai muzicii. A făcut-o cu prestigiu și devotament, atrăgându-și respectul și stima necondiționată a tuturor acelor care au cunoscut-o și, mai ales, a celor pe care i-a îndrumat.

Pianistul. Pe parcursul întregii vieți, doamna Ciomac a împletit armonios activitatea de interpret cu aceea de pedagog. Cum se știe, a susținut numeroase recitaluri și concerte cu orchestra pe scene importante din capitală, din țară și străinătate, a realizat numeroase înregistrări la Radio ca solistă sau ca membru în formații camerale. Exemplificările din timpul lecțiilor sale constituiau adevărate modele de excelență pianistică, de stilistică interpretativă, de creativitate și bun gust. A renunțat la cariera solistică în favoarea pedagogiei pianistice. A făcut-o discret, cu noblețe și modestie.

Oratorul. Pe lângă avantajul de a cânta frumos și de a preda la cel mai înalt nivel, doamna Ciomac poseda calități oratorice de excepție, fiind o inegalabilă vorbitoare, înzestrată cu har, cu putere de convingere și cu un timbru vocal particular, inconfundabil. În spatele armoniei vorbelor, se ascundea multă înțelepciune precum și o armonie de gândire și de simțire, care mergea în același pas cu ritmul cuvintelor. Discuțiile cu domnia sa farmecau, emoționau, convingeau, cucereau pe interlocutori prin verva scânteietoare și prin firescul exprimării. Îmbinând adevărul cu metafora, epicul cu liricul, discursurile sale se remarcă prin acuratețe și stil, prin eleganță, rigoare și creativitate, dezvăluind vocația umanistă a domniei sale.

Talentul este punctul de plecare în interpretare, în creație, în educație și în orice domeniu de activitate. Pentru doamna Ciomac, talentul reprezenta o problemă de adâncime și de responsabilitate, o stăruință îndârjită, răbdătoare, entuziastă și cinstită, o cauză tenace pentru atingerea unui nivel cât mai înalt în zborul însuflețirii. Talentul (alături de alte multe calități ale sale), a menținut-o tânără, teafără și optimistă, chiar dacă pe parcursul epocii comuniste a

traversat momente foarte dificile. Dacă stilul e omul, cum spunea Buffon, atunci stilul care conferea valoare și originalitate atitudinilor doamnei Ciomac, era cu totul special, caracterizant pentru modestia, toleranța și înțelepciunea sa. Generozitatea și profunzimea ogliindesc, explică și probează trăsăturile de bază ale personalității sale atât de complexe.

Spiritul novator. Operele marilor creatori sunt rezultatul confluenței, al întâlnirii benefice dintre cursurile mai multor culturi sau curente artistice diferite. În cazul ineglabilei profesoare Muza Germani-Ciomac s-au contopit într-o întruchipare nouă și inspiratoare cerințe și răspunsuri care au venit din amândouă direcțiile, prilejuind școlii pianistice românești o ridicare la universalitate și pedagogiei pianistice contemporane o înprospătare, datorată în bună parte acestei minunate căutătoare a înnoirii. Doamna Ciomac își înscrie numele la loc de frunte printre teoreticienii și pedagogii vizionari, care au comentat, adeseori au combătut, păreri greșite, exagerate sau opace, emise de predecesori și care au promovat ceea ce li s-a părut că este mai valoros și mai actual în muzică. Viața și activitatea sa polivalentă sunt expresii ale unei înalte meniri de continuare a unei tradiții și de înnoire în spirit contemporan.

Umanistul. Fiecare epocă a redimensionat omul în funcție de alfabetul ei valoric, de aspirațiile și idealurile ei. De la omul pur și simplu, la omul universal, drumul este neîntrerupt și întortocheat. De-a lungul vremii, doamna Ciomac și-a dedicat toate forțele slujirii pedagogiei și muzicii românești. Umanistul și omul de cultură au militat permanent spre o largă arie de cunoaștere și cuprindere, spre multilateralitate. Cei care au cunoscut-o, au sesizat înclinația sa spre un orizont umanist bogat, precum și respingerea cantonării stricte într-un domeniu restrâns. Prin întreaga sa activitate, a demonstrat că erudiția nu se reduce la înmagazinarea de date, oricât de valoroase, de enciclopedice ar fi acestea; în toate demersurile sale, domnia sa a arătat că erudiția presupune pe lângă efort, o accentuată sensibilitate, un adevărat patos și dăruire. Modelul său, remarcabil în atâtea privințe s-a impus ca ideal pentru multe generații de pianiști.

Personalitatea enciclopedică. Dificultatea de a defini personalitatea eminenței profesoare decurge din polivalența activității sale. O includem în categoria figurilor de formație enciclopedică. În acest scop, căutăm corespondențele intime care unifică traseele și conferă senzația de totalitate. Printre calitățile personalității sale deosebite credem că este important să menționăm **erudiția** și **măestria pedagogică**. Domnia sa întruchipează **intellectualul umanist** și **pedagogul prin excelență**. Cultura muzicală vastă, acumulată pe întreg parcursul vieții, a fost facilitată de cunoașterea temeinică a multor limbi străine (care a ajutat-o să parcurgă o impresionantă bibliografie în varianta originală) și a unor discipline importante precum: filozofia, literatura, istoria artei, muzicoterapia. În plus, era în contact permanent cu cercetările din sfera muzicologiei și istoriei muzicii, grație colaborării cu soțul său, distinsul muzicolog Emanoil Ciomac. Era înzestrată cu o putere de muncă ieșită din comun, cu o disciplină riguroasă și cu o voință exemplară. Prin activitatea sa neobosită a demonstrat că performanța nu se obține decât prin talent, cultură, pasiune și efort susținut.

Muzician polivalent. Arta sunetelor a constituit pentru doamna Ciomac un laborator cu mai multe uși, un univers spiritual cu mai multe deschideri. Unele erau orientate spre trecut, altele erau ancorate în prezent și altele se îndreptau spre viitor. Activitatea sa a fost retrospectivă și prospectivă, în concordanță cu viziunea sa avansată despre muzică și nobila sa misiune umană pe care și-a asumat-o și a îndeplinit-o cu succes. Demersurile sale au animat spirite însetate de adevăr și frumos, de cunoaștere și de libertate. Pentru domnia sa, diversele preocupări; nu au fost separate nici în vorbă, nici în faptă. A ști și a servi, a servi și a ști, a înțelege și a educa, a dăruir necondiționat, au fost comandamentele acțiunilor sale, fiecare determinând-o pe cealaltă într-o continuă depășire. În cazul său, conjuncția și nu își găsește locul; doamna Ciomac este în

același timp, toate acestea la un loc. Originalitatea și valoarea personalității sale consistă tocmai în această concomitență. A căuta să disloci aceste fațete înseamnă a te îndepărta de domnia sa, care este una în toate. Doamna Ciomac a intrat și va rămâne în istoria muzicii românești prin contribuțiile inestimabile în domeniile care au consacrat-o și pe care le-a onorat cu prisosință. Ideile sale generoase au beneficiat de profunzime și claritate, de expresie artistică și vocație umanistă. S-a dedicat cu pasiune și devotament activității de formare și educare a elevilor săi. Pentru toți cei care au avut privilegiul să o cunoască, să studieze sub îndrumarea sa, doamna Ciomac constituie un model de excepție, demn de urmat.

Concluzii. În peisajul artei pianistice și al pedagogiei românești, Doamna Ciomac reprezintă o sinteză unică, foarte rar întâlnită: **profesionistă**, cu talent incontestabil și cunoștințe vaste; **artist**, știind să îmbrace gândirea și simțirea într-un chip sensibil, în care căldura sentimentelor se îmbina fericit cu frumusețea imaginilor și cu vigoarea cuvintelor; **umanist**, având darul competenței, al generozității, al sintezei și al construcției armonioase; **gânditor**, căutând răspunsuri unor probleme importante legate de pedagogie, de muzică și de fenomenul cultural pe o perioadă de 6 decenii.

Modelele veritabile străbat, îmbogațite epocile. Ele nu pot fi clasate cu timpul, deoarece constituie adevăruri de ordinul permanenței. De aceea, a aduce în atenție și a omagia personalități de valoarea doamnei Ciomac, reprezintă un demers necesar, subsumabil unei tendințe actuale mai generale, aceea de reevaluare și redimensionare a tezaurului nostru cultural. Căci nu este vorba numai de ceea ce a fost, ci și de ceea ce este și, mai ales, de ce va fi, de constante ale existenței și culturii, de elemente de statornicie și de continuitate ale spiritualității românești.

Muza Germani-Ciomac este o carte de vizită care cinstește nu doar numele sau, ci, mai ales pedagogia instrumentală, arta pianistică și muzica românească în general. Pentru discipoli, numele său a devenit concept și însemn de legendă. A intrat din viață în Pantheonul culturii românești. De aceea, în fața personalității sale, trebuie să ne închinăm cu nemărginită stimă, cu infinită admirație și recunoștință.

Bibliografie

COSMA, Octavian, Lazăr:

Universitatea Națională de Muzică din București la 140 de ani, vol. 2, Editura UNMB, 2008.

NIEMANN, Walter:

Articolul *Muza Germani* în revista *Leipziger Neueste Nachrichten* din 11.februarie 1913;

SOLOMON, Gina:

Articolul *Muza Ciomac* din Revista *Muzica* nr. 8, 1970, București;

GEORGE GEORGESCU, Tutu,

Cartea *Dirijorul George Georgescu*, Editura Muzicală, București, 1987.

UNGER, Max:

Articolul *Muza Germani*, în revista *Neue Zeitschrift Fur Musik*, Leipzig, din luna februarie 1913.

